

ЕЛЕКТРОННІ ПРАВОЧИНИ

ELECTRONIC TRANSACTIONS

Грибачова І.П., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Соколенко О.П., студент II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

Стаття присвячена дослідженню використання електронних правочинів в інформаційному суспільстві. Авторами статті був проведений аналіз нормативно правових актів, прийнятих державою з метою врегулювання використання електронних правочинів на території України.

Також, автори здійснили класифікацію електронних правочинів за критерієм учасників електронних правочинів. Так автори виділяють: 1) електронні правочини, укладені між підприємствами (B2B); 2) електронні правочини, укладені між підприємством та клієнтом (фізичною особою) business-to-consumer (B2C); 3) електронні правочини, укладені між споживачами (C2C); 4) електронні правочини, укладені між споживачем та підприємством consumer-to-business (C2B); 5) електронні правочини, пов'язані з бізнес-адмініструванням (B2A); 6) електронні правочини між споживачем та державою (C2A); 7) мобільні електронні правочини (M-commerce).

Окрім того, у статті автори проаналізували судову практику в справах, що дійсності електронних правочинів.

У ході дослідження встановлено, що:

1) для того щоб визначити, чи є правочин, укладений в мережі Інтернет, дійсним, варто керуватись вимогами Цивільного кодексу України щодо дійсності правочинів (ст. 203 ЦК);

2) місцем укладення електронного договору є місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи, яка є продавцем (виконавцем, постачальником) товарів, робіт, послуг (це положення відповідає ст. 67 ЦК України). Зазначу, що часто власник вебсайту інтернет-магазину не є власним продавцем товару чи виконавцем робіт та послуг, а тільки майданчиком для укладення договорів між продавцем та покупцем;

3) роздруківка електронного листування не може вважатись електронним документом (доказом в суді) в розумінні ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг»;

4) логін та пароль, sms-код, вказаний на сайті, прирівнюється до цифрового підпису;

5) добровільне волевиявлення сторони підтверджується цифровим підписом.

Ключові слова: електронний правочин, дійсність електронного правочину, електронна комерція, класифікація електронних правочинів, судова практика, цифровий підпис.

The article is devoted to the study of the use of electronic transactions in the information society. The authors of the article analyzed the normative legal acts adopted by the state in order to regulate the use of electronic transactions in Ukraine.

Also, the authors classified electronic transactions according to the criteria of participants in electronic transactions. So, the authors highlight: 1) electronic transactions concluded between enterprises, business-to-business (B2B); 2) electronic transactions concluded between the enterprise and the client (individual) business-to-consumer (B2C); 3) electronic transactions concluded between consumers (C2C); 4) electronic transactions concluded between the consumer and business the consumer-to-business enterprise (C2B); 5) electronic transactions between the business and the state (B2A); 6) electronic transactions between the consumer and the state (C2A); 7) mobile electronic transactions (M-commerce transactions).

In addition, the authors of the article analyzed the case law in cases, that are valid for electronic transactions.

During this research, it was established that:

1) in order to determine, whether a transaction concluded on the Internet is valid, it is necessary to be guided by the requirements of the Civil Code of Ukraine on the validity of transactions (Article 203 of the Civil Code of Ukraine);

2) the place of concluding an electronic contract is the location of a legal entity or the place of residence of a natural person, who is a seller (performer, supplier) of goods, works, services (this provision corresponds to Article 67 of the Civil Code of Ukraine). It should, however, be noted, that often the owner of the website of the online store is not actually the seller of goods or contractors and services, but only a platform for concluding contracts between seller and buyer;

3) a printout of electronic correspondence cannot be considered as evidence in court within the meaning of Part 1 of Article 5 of the Law "On Electronic Documents and Electronic Document Management";

4) login and password, SMS code specified on the site is equated to a digital signature;

5) voluntary expression of will of the party is confirmed by a digital signature.

Key words: electronic transaction, validity of electronic transaction, e-commerce, classification of electronic transactions, case law, digital signature.

Постановка проблеми. Розвиток мережних технологій призвів до перетворення комп'ютерної революції в інформаційну. Інформаційна революція у свою чергу призвела до появи інформаційного суспільства та інформаційної економіки.

В умовах глобальної інформаційної економіки активно розвивається торгівля товарами та послугами через мережу Інтернет. Очікується, що до 2040 р. 95% всіх покупок в інформаційному суспільстві буде здійснюватися онлайн [1]. З цієї причини електронна комерція, вже зараз залишає свій слід на світовому ринку і набуває більшого значення в порівнянні з класичним типом торгівлі. Окрім того, величезна кількість компаній можуть отримати прибуток з власного веб-сайту електронної комерції, де вони можуть про-

давати свої власні продукти або послуги. У сьогоденньому суспільстві в умовах пандемії COVID-19, споживачі більше не хочуть виходити на центральну вулицю, щоб купувати товари, замість цього споживачі хочуть робити покупки у себе вдома, що робить електронну комерцію гнучким рішенням як для бізнесу, так і для покупців.

Зважаючи на це, використання електронних правочинів в сфері electronic-commerce стало актуальним як ніколи.

Мета статті – дослідити деякі проблеми дійсності електронних правочинів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Особливості правового регулювання електронних правочинів досліджували такі вітчизняні вчені, як Д.Е. Богатов, І.С. Мелешев,

В.С. Приходько, Н. Філатова та інші науковці. Проте по-всю розкриті всі аспекти цілої низки питань щодо особливостей дійсності електронних правочинів.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи законодавче регулювання електронних правочинів в Україні, слід зазначити, що відповідно до ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію», електронним правочином вважають певну дію особи, яка спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків і здійснюється завдяки інформаційно-телекомунікаційним системам [2].

Варто зазначити, що чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) не містить визначення електронного правочину, але у ст.ст. 205, 207 зазначає «правочин може бути вчинений в усній або письмовій (електронній) формі; вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони» [3, ст. ст. 205, 207]. Таким чином, ми можемо дійти висновку про те, що ЦК України привіряв письмову форму правочину до електронної.

Однією з розповсюджених класифікацій електронних правочинів є класифікація за критерієм учасників електронних правочинів:

1) електронні правочини, укладені між підприємствами (B2B) до них належить електронний обмін товарами, послугами або інформацією між підприємствами. Приклади включають онлайн-каталоги і веб-сайти обміну продуктами і поставками, які дозволяють підприємствам шукати продукти, послуги та інформацію та ініціювати транзакції через інтерфейси електронних закупівель, укладаючи електронні правочини [4].

2) електронні правочини, укладені між підприємством та клієнтом (фізичною особою) business-to-consumer (B2C) – це коли підприємства продають товари, послуги або інформацію безпосередньо споживачам укладаючи електронні правочини. Сьогодні в Інтернеті існує безліч віртуальних магазинів і торгових центрів, в яких продаються всі види споживчих товарів. Найвідоміший приклад таких сайтів – Amazon, який домінує на ринку B2C [5].

3) електронні правочини, укладені між споживачами (C2C) – це тип електронних правочинів, відповідно до якого споживачі обмінюються один з одним продуктами, послугами та інформацією в режимі онлайн. Ці транзакції зазвичай проводяться через третю сторону, яка надає онлайн-платформу, на якій виконуються транзакції. Інтернет-аукціони і тематична реклама – два приклади онлайн платформ C2C, причому eBay і Craigslist є двома з найбільш популярних з цих платформ. [6].

4) електронні правочини, укладені між споживачем та підприємством consumer-to-business (C2B) – це тип електронних правочинів, при якому споживач укладає договір з підприємством продаючи йому свої продукти і послуги через мережу Інтернет. Популярним прикладом платформ на якій укладаються правочини C2B є ринок iStock, на якому безкоштовно продаються фотографії, зображення, мультимедійні матеріали і елементи дизайну. Іншим прикладом може слугувати дошка оголошень про вакансії [7].

5) електронні правочини, пов'язані з бізнес-адмініструванням (B2A) – це правочини, що проводяться онлайн між компаніями та державними органами. Багато гілок влади так чи інакше залежать від електронних послуг або продуктів, особливо коли мова йде про юридичні документи, реєстри, соціальне забезпечення, податкову звітність та зайнятість. Компанії можуть надавати їх в електронному вигляді. Послуги B2A значно зросли в останні роки, оскільки були зроблені інвестиції в можливості електронного урядування. [8].

6) електронні правочини між споживачем та державою (C2A) належать до транзакцій, що проводяться онлайн між окремими споживачами та державною адміністрацією або державними органами. Уряд рідко купує товари або послуги у громадян, але люди часто використовують електронні засоби в таких сферах освіти (дистанційне

навчання), податки (подача податкових декларацій, здійснення платежів), здоров'я (Запис на прийом, надання інформації про захворювання, оплата медичних послуг). Наприклад правочини в додатку Дія. [9].

Останнім часом великої популярності набули мобільні електронні правочини (M-commerce) – це тип правочинів, при якому укладання договорів здійснюється за допомогою мобільних пристроїв, таких як смартфони і планшети. Мобільні правочини включають в себе мобільні покупки, мобільний банкінг, мобільні платежі, мобільні чат-боти (Telegram).

У правочинах B2B, B2C, B2A та C2C зацікавлені потужні транснаціональні компанії, оскільки такі правочини дають можливість охопити велику кількість потенційних клієнтів та їх можна вчиняти знаходячись в будь-якій країні світу, також, електронні правочини є зручними в період пандемії.

Щоб перевірити дійсність електронного правочину варто звернутися до ст. 203 Цивільного Кодексу України. Зазначена стаття наводить такі умови дійсності правочину:

- 1) так, зміст правочину не може суперечити Цивільному Кодексу України, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам.
- 2) особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності.
- 3) волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі.
- 4) правочин має вчинятися у формі, встановленій законом.
- 5) правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.
- 6) правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [2].

Найкращим критерієм стосовно недійсності або дійсності електронних правочинів є судова практика.

Так, Десняцький районний суд м. Чернігова у рішенні від 06.11.2019р. у справі № 750/7521/19 визнав недійсним кредитний договір. Зокрема суд вказав, що позивач не підписав договір електронним підписом, або електронним цифровим підписом, а тому зазначений договір укладений без волевиявлення сторони [10].

Окрім того, цікавим є рішення Овруцького районного суду Житомирської області від 30 листопада 2020 року Справа № 286/2645/20. Так Суд зазначив, що електронний договір укладається і виконується в порядку, передбаченому Цивільним та Господарським кодексами України, а також іншими актами законодавства. Електронний договір, укладений шляхом обміну електронними повідомленнями, підписаний у порядку, визначеному статтею 12 Закону України «Про електронну комерцію», вважається таким, що за правовими наслідками привіряється до договору, укладеного у письмовій формі. Кожний примірник електронного документа з накладеним на нього підписом, визначеним статтею 12 Закону України «Про електронну комерцію» є оригіналом такого документа.

Електронний договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти такий договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції в порядку, визначеному частиною шостою цієї статті. Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти електронний договір, про її прийняття (акцепт) може бути надана шляхом: надсилання електронного повідомлення особи, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому статтею 12 цього Закону; заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому статтею 12 Закону України «Про електронну комерцію»; вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено в інформаційній системі, в якій розміщено таку пропозицію, і ці роз'яснення логічно пов'язані з нею (стаття 11 Закону України «Про електронну комерцію»).

Частиною п'ятою статті 11 Закону України «Про електронну комерцію» встановлено, що пропозиція укласти електронний договір (оферта) може включати умови, що містяться в іншому електронному документі, шляхом перенаправлення (відсилання) до нього. Особі, якій адресована пропозиція укласти електронний договір (оферта), має надаватися безперешкодний доступ до електронних документів, що включають умови договору, шляхом перенаправлення (відсилання) до них. Включення до електронного договору умов, що містяться в іншому електронному документі, шляхом перенаправлення (відсилання) до такого документа, якщо сторони електронного договору мали змогу ознайомитися з ним, не може бути підставою для визнання правочину нікчемним.

Згідно зі ст. 12 Закону України «Про електронну комерцію» якщо відповідно до акта цивільного законодавства або за домовленістю сторін електронний правочин має бути підписаний сторонами, моментом його підписання є використання: електронного підпису або електронного цифрового підпису відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис», за умови використання засобу електронного цифрового підпису усіма сторонами електронного правочину; електронного підпису одноразовим ідентифікатором, визначеним цим Законом; аналога власноручного підпису (факсимільного відтворення підпису за допомогою засобів механічного або іншого копіювання, іншого аналога власноручного підпису) за письмовою згодою сторін, у якій мають міститися зразки відповідних аналогів власноручних підписів.

Згідно з п. 12 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» одноразовий ідентифікатор – алфавітно-цифрова послідовність, що її отримує особа, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір шляхом реєстрації в інформаційно-телекомунікаційній системі суб'єкта електронної комерції, що надав таку пропозицію. Одноразовий ідентифікатор може передаватися суб'єктом електронної комерції, що пропонує укласти договір, іншій стороні електронного правочину засобом зв'язку, вказаним під час реєстрації у його системі, та додається (приєднується) до електронного повідомлення від особи, яка прийняла пропозицію укласти договір.

Відповідно до п. п. 12, 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про довірчі послуги» електронний підпис – електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис; електронні дані – будь-яка інформація в електронній формі.

Електронним підписом одноразовим ідентифікатором є дані в електронній формі у вигляді алфавітно-цифрової послідовності, що додаються до інших електронних даних особою, яка прийняла пропозицію (оферту) укласти електронний договір, і надсилаються іншій стороні цього договору, що встановлено п. 6 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію».

Аналіз вказаних правових норм дає підстави вважати, що електронний підпис – це комбінація цифр і букв, або тільки цифр, або тільки літер, яку отримує заявник за допомогою електронної пошти у вигляді пароля, іноді в парі «логіні-пароль», або смс-коду, надісланого на телефон, або іншим способом.

При оформленні замовлення, зробленого під логіном і паролем, формується електронний документ, в якому за допомогою інформаційної системи (вебсайту інтернет-магазину) вказується особа, яка створила замовлення [11].

Без отримання листа на адресу електронної пошти та смс-повідомлення, без здійснення входу на сайт компанії за допомогою логіна особистого кабінету і пароля особистого кабінету кредитний договір між позивачем та відповідачем не був би укладений. Вказана позиція узгоджується з правовим висновком Верховного Суду у постанові від 07.10.2020 по справі №127/33824/19 [12].

Зважаючи на вище наведене, можна дійти висновку, що логін та пароль смс-код вказаний на сайті прирівнюється до цифрового підпису.

Цікавою є позиція Верховний суду у справі № 922/788/19, так Суд дійшов висновку, що роздрукування електронного листування не може вважатись електронним документом в розумінні ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг». Зазначена норма встановлює, що електронним документом є той, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити. Електронний підпис є обов'язковим реквізитом, який використовується для ідентифікації автора та/або підписування електронного документа іншими суб'єктами документообігу. Накладення такого підпису завершує процес створення електронного документа [13].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки, варто зазначити, що:

1) для того щоб визначити, чи є правочин, укладений в мережі Інтернет, дійсним варто керуватись вимогами Цивільного кодексу України щодо дійсності правочинів (ст. 203 ЦК);

2) місцем укладення електронного договору є місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи, яка є продавцем (виконавцем, постачальником) товарів, робіт, послуг (це положення відповідає ст. 67 ЦК України). Зазначу, що часто власник вебсайту інтернет-магазину не є власне продавцем товару чи виконавцем робіт та послуг, а тільки майданчиком для укладення договорів між продавцем та покупцем;

3) роздрукування електронного листування не може вважатись електронним документом в розумінні ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг»;

4) логін та пароль, смс-код вказаний на сайті прирівнюється до цифрового підпису;

5) добровільне волевиявлення сторони підтверджується цифровим підписом.

ЛІТЕРАТУРА

1. What is Ecommerce? Ecommerce guide URL: <https://ecommerceguide.com/guides/what-is-ecommerce/>.
2. Про електронну комерцію : Закон України від 3 вересня 2015 р. № 675-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. B2B eCommerce Will Reach \$1.2 Trillion, 13.1% Of US B2B Sales, By 2021. Forrester. URL: <https://go.forrester.com/press-newsroom/b2b-ecommerce-will-reach-1-2-trillion-13-1-of-us-b2b-sales-by-2021/>.
5. What is E-commerce? BuiltIn. URL: <https://builtin.com/e-commerce>.
6. Customer to Customer (C2C) URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/ctoc.asp>.
7. What Is C2B Ecommerce And How Does It Work? Seopressor. URL: <https://seopressor.com/blog/what-is-c2b-ecommerce/>.
8. Question: What Is B2a E Commerce? URL: <https://adebayothevoice.com/qa/what-is-b2a-e-commerce.html>.
9. 6 Types of eCommerce Business Models You Need To Know. Ecomsay. URL: <https://www.ecomsay.com/types-of-ecommerce-business-models/>.
10. Рішення Десняцького районного суду м. Чернігова від 6 листопада 2019 р. у справі №750/7521/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85587032>.
11. Рішення Овруцького районного суд Житомирської області від 30 листопада 2020 р. Справа № 286/2645/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93305402>.
12. Постанова Верховного Суду від 7 жовтня 2020 р. по справі № 127/33824/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92120372>.
13. Постанова Верховного Суду від 29 грудня 2019 р. по справі № 922/788/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92120372>.